

ПЕРЕДУМОВИ ФОРМУВАННЯ ЕЛІТИ СУСПІЛЬСТВА – ВІТЧИЗНЯНИХ ПІДПРИЄМЦІВ

Україна є суверенною, незалежною, демократичною, соціальною, правовою державою. Найвищою соціальною цінністю в Україні визнані: «Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпека». Конституція України визнала право громадянина на «достатній життєвий рівень для себе і своєї сім'ї, що включає достатнє харчування, одяг, житло». За роки існування адміністративно-командного управління економікою уряд брав на себе питання планування й організації соціально-економічного розвитку суспільства, що сприяло становленню серед широких верств населення утриманських настроїв. Така система відучила людей працювати вдумливо, творчо, ініціативно. Вона гальмувала природний процес формування національних кадрів менеджерів, фахівців, не кажучи вже про підприємців, діяльність яких присікалась як злочинна.

В 1990-их роках був покладений початок реформування економіки країни: перехід від планово-командної системи управління до ринкової. Перед суспільством, яке більше 70 років було привчене до суто виконавчої роботи, включаючи й тих, хто працював в адміністративних органах, останні в умовах Радянського Союзу в Україні не приймали власних рішень, а виконували завдання з центру (з Москви), постало завдання самостійно, на власний ризик розвивати економіку країни в умовах гострої конкурентної боротьби. На сьогодні наочні приклади такого господарювання: низька зайнятість населення найманою працею, іншими словами – відсутність робочих місць, різке скорочення вітчизняних товарів, перетворення країни в країну збуту товарів інших країн, погіршення добробуту населення. Разом з тим, необхідно відзначити, що даний результат є закономірним. Варто звернутися до роботи В.І. Леніна, надрукованої в 1923 р. «Про кооперацію». В ній автор приділяв велику увагу культурній революції, в якій вбачав перетворення принципів марксистсько-ленінської ідеології на особисті переконання людини, виховання уміння застосовувати ці принципи в практичній діяльності. Сам В.І. Ленін вважав «культурну революцію» одним із найскладніших питань марксистсько-ленінської ідеології. На сучасному етапі розвитку економіки ми змінили форму власності з державної на недержавні форми, стали на **шлях ринкової економіки** – як результат суспільство знову потребує «культурної революції»: необхідно забезпечити розвиток в людей ініціативності, самостійності, відповідальності, креативності та інших якостей, які б дозволили вести успішну підприємницьку діяльність. При цьому необхідно враховувати факт глобалізації економіки в умовах сучасного світу, оскільки Україна не є закритою країною, а розвивається в умовах конкурентної боротьби з економіками розвинутих країн Америки, Європи та азійськими країнами, останні є постачальниками дешевої робочої сили та дешевих товарів. Коли за радянських часів на формування суспільства більший вплив здійснювали економісти та політики, то в нинішніх умовах першість необхідно віддати психологам та соціологам, тому що виникає потреба не тільки у формуванні нового суспільства еволюційним шляхом, а й забезпечення внесення змін у свідомість людей, які перейшли з соціалістичної формації, а це на сьогодні основна рушійна сила економіки.

В умов формування пострадянського суспільства виникає необхідність розробки психологічних моделей для обґрунтування формування суспільства через соціально-психологічні змінні, і, в першу чергу, через індивідуально-психологічні чинники. Практика країн з розвинутою ринковою економікою свідчить, що економічне зростання не можливе без успішного підприємництва. Конституцією України (ст. 42) надано право кожному на зайняття підприємницькою діяльністю, яка не заборонена законом. Однак, як показала практика, виявилось, що декларування права на підприємницьку діяльність зовсім недостатньо для забезпечення її успішного впровадження в життя. Не готовими були до сприйняття підприємницької діяльності як такої, що має забезпечити економічне зростання в країні, ні населення, ні уряд. Населення країни було привчене попередньою системою управління економікою країни у всьому покладатися на уряд (забезпечення роботою, забезпечення встановленою ставкою заробітної плати без врахування вкладу в суспільне виробництво, забезпечення житлом тощо). Уряд же, декларуючи програми підтримки підприємництва, не зміг забезпечити необхідну допомогу підприємцям в період становлення, адже в уряді теж працювали люди, виховані адміністративно-командною системою управління, більше того, саме ці люди і були основними суб'єктами управління при цій системі.

Як результат, замість допомоги підприємці зустрічали з боку чиновників тільки перепони у вигляді обтяжливої дозвільної системи, непродуманого податкового законодавства, неналежного ставлення до підприємців. Самі ж підприємці, не маючи відповідного досвіду, який здобувається еволюційним шляхом, починали свою роботу шляхом спроб і помилок, які часто приводили до відмови від цієї діяльності. Останнє свідчить про необхідність зміни у суспільстві **ідеології підприємництва**

(відношення до підприємництва і оцінки його ролі з боку держави і суспільства) та **підприємницької ідеології** (розуміння і визначення свого місця в суспільстві самими підприємцями). Така задача є інтегральною задачею економічної, соціальної та психологічної науки, де перше місце відводиться психології, так як основним суб'єктом підприємництва виступає людина зі своїми унікальними психологічними особливостями. Окрім цього, підприємець не може функціонувати поза суспільством, і йому не тільки важливо, щоб його продукти праці були необхідні суспільству, а й бажано відчувати зі сторони суспільства відношення як до особи, що своєю працею сприяє забезпеченню зростання добробуту всього населення, а не як такої, що забезпечує всіма правдами і неправдами збільшення своїх прибутків (нинішній погляд на підприємця). Перехід до ринкової економіки потребує «культурної революції»: необхідно забезпечити розвиток у людей ініціативності, самостійності, відповідальності, креативності та інших якостей, які б дозволили вести успішну підприємницьку діяльність. При цьому необхідно враховувати факт глобалізації економіки в умовах сучасного світу.

Практика країн з розвинутою ринковою економікою свідчить, що економічне зростання неможливе без успішного підприємництва. Реформування суспільства можливе лише через розвиток задатків та здатності кожної людини, щоб в майбутньому вона змогла зайняти своє місце в національному суспільстві, і своєю працею забезпечила б достойне життя собі і своїй сім'ї, а також економічний розвиток країни. Належну увагу необхідно приділити розвитку таких якостей особистості як мотивація досягнення, розвиток загального, соціального та емоційного інтелекту, креативності. При цьому варто зауважити, що центральною проблемою підприємницької діяльності завжди було питання її соціальної ролі. В самій природі підприємництва закладено протиріччя: з однієї сторони, прагнення підприємця до максимального прибутку і захисту лише своїх приватних інтересів, а з другої – його соціальна роль, а саме, необхідність враховувати інтереси і цінності суспільства, і нести відповідальність перед ним.

Залежно від пануючої ідеології в суспільстві за відправну точку бралась то одна, то друга сторона. Історичні корені підприємництва України є своєрідною передумовою його розвитку, які не тільки не сприяють розвитку, а й не дають можливості копіювати, використовувати досвід інших країн та вимагають пошуку свого власного, не подібного до інших країн, шляху становлення та розвитку підприємницької діяльності. Крім негативного досвіду розвитку підприємництва в складі Царської Росії та Радянського Союзу Україна зазнала ще впливу сталінських репресій. Сталінська репресивна машина здійснюючи політику «ліквідації куркульства як класу на основі суцільної колективізації» знищила не тільки куркулів та «підкуркульників», а й середняків. Таким чином було знищено основний клас, який мав здібності до підприємництва з одного боку, а з іншого – в суспільство внесено негативне ставлення до підприємництва як до злочинної діяльності.

На формування класу підприємців в Українському суспільстві негативний відбиток наклали історичні умови розвитку економіки України. Крім того, сталінська репресивна машина знищила прошарки людей, які мали здібності до підприємництва, тим самим позбавивши нащадків неоціненного спадку у вигляді напрацьованих методів і прийомів підприємницької діяльності. Теза щодо того, що єдиним ефективним засобом бути особистістю є діяльність, стосується і особистості підприємця.

Сучасні підприємці формувалися під впливом негативного відношення в суспільстві до підприємницької діяльності, за відсутності можливості формувати в собі риси успішних підприємців із ближнього оточення та за відсутності самої підприємницької діяльності. Забезпечення гарантій людині, задекларованих в ст. 3 Конституції України, не можливе без успішного підприємства. Про це свідчить досвід країн з розвинутою економікою, а також публікації щодо ролі підприємства в розвитку суспільства представників економічної, психологічної та соціологічної науки, представників владних структур та чисельні рішення урядових органів та органів місцевого самоврядування з цього питання. Проте, не дивлячись на таку значну увагу до цієї діяльності, її результативність є досить низькою.

В Україні частка малих підприємств в Єдиному державному реєстрі підприємств складає 85,1 %, при цьому рівень зайнятості в цих підприємствах до кількості населення в працездатному віці – лише 6 %, а частка малих підприємств у загальному обсязі реалізованої продукції – 4,4 %. В середньому по Україні кожне мале підприємство забезпечило роботою лише 5 осіб, в той час як в країнах з розвинутою ринковою економікою малі підприємства забезпечують зайнятості від 52 % (Великобританія) до 78 % (Японія), а частку в ВВП від 50 % – 52 % (США, Польща, Угорщина) до 55 % – 57 % (Німеччина). У вітчизняному підприємстві, практично, відсутня інноваційна складова. Підприємство є наслідком, що не може забезпечити стабільно хороші результати, що доказали ще такі вчені як Й.Шумпетер та Ф.Найт.

З метою залучення до підприємництва молоді у ВНЗ усіх рівнів акредитації і за всіма спеціальностями необхідно ввести дисципліну «Психологія підприємства», де одним із розділів ввести «Розвиток здібностей до підприємства». Це дасть можливість фахівцям усіх галузей визначитися зі своїми можливостями щодо зайняття підприємницькою діяльністю та отримати необхідний рівень знань з питання започаткування та ведення власної справи. Особлива важливість цього питання для українського суспільства підкреслюється структурою підприємства за видами економічної діяльності,

де частка малих підприємств в торгівлі та операціями з нерухомістю складає 55,3 %, а в сільському господарстві – 4,8 %, в охороні здоров'я – 1,3 %, в освіті – 0,6 %.